

ONDERNEMERSVERTROUWEN STIJGT LICHT IN TWEEDE KWARTAAL

Voorwoord

Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het tweede kwartaal 2023.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ondernemersvertrouwen. Deze samenvattende stemmingsindicator geeft de richting aan waarin de Nederlandse economie, specifieke bedrijfstakken of regio's zich waarschijnlijk zullen ontwikkelen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, KVK, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenspatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven

een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenspatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

Het niet-financiële bedrijfsleven

Het niet-financiële bedrijfsleven is een samentelling van secties A Landbouw, bosbouw en visserij, B Winning van delfstoffen, C Industrie, F Bouwnijverheid, G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's, H Vervoer en opslag, I Horeca, J Informatie en communicatie, L Verhuur van en handel in onroerend goed, M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening, R Cultuur, sport en recreatie, S Overige dienstverlening.

Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand april 2023.

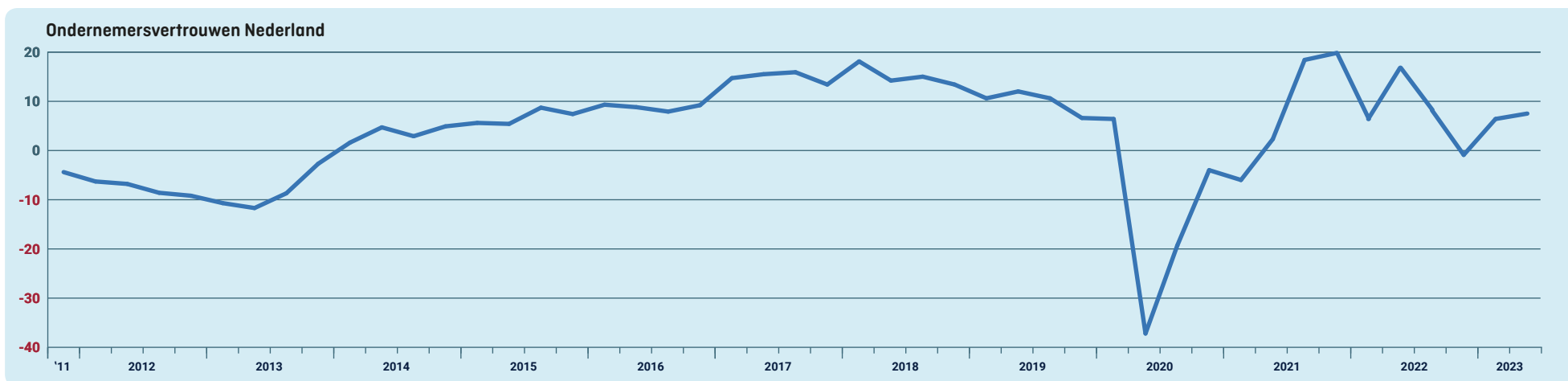
Dit rapport is gepubliceerd op 17 mei 2023. Het rapport van de Conjunctuurenquête derde kwartaal 2023 wordt naar verwachting op 15 augustus 2023 gepubliceerd op ondernemersplein.kvk.nl/coen. Alle cijfers die in deze Conjunctuurenquête Nederland staan, zijn te vinden op opendata.cbs.nl.

Ondernemersvertrouwen stijgt licht in tweede kwartaal

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, kwam aan het begin van het tweede kwartaal van 2023 uit op 7,5. Dit is iets hoger dan een kwartaal eerder toen de indicator uitkwam op 6,4. Daarmee is het ondernemersvertrouwen voor het tweede kwartaal op rij gestegen. In acht bedrijfstakken nam het ondernemersvertrouwen toe, in drie bedrijfstakken vond juist een daling plaats. De sterkste stijging is te zien bij de horeca, de grootste daling bij de autohandel en –reparatie. In de meeste bedrijfstakken is het sentiment positief.

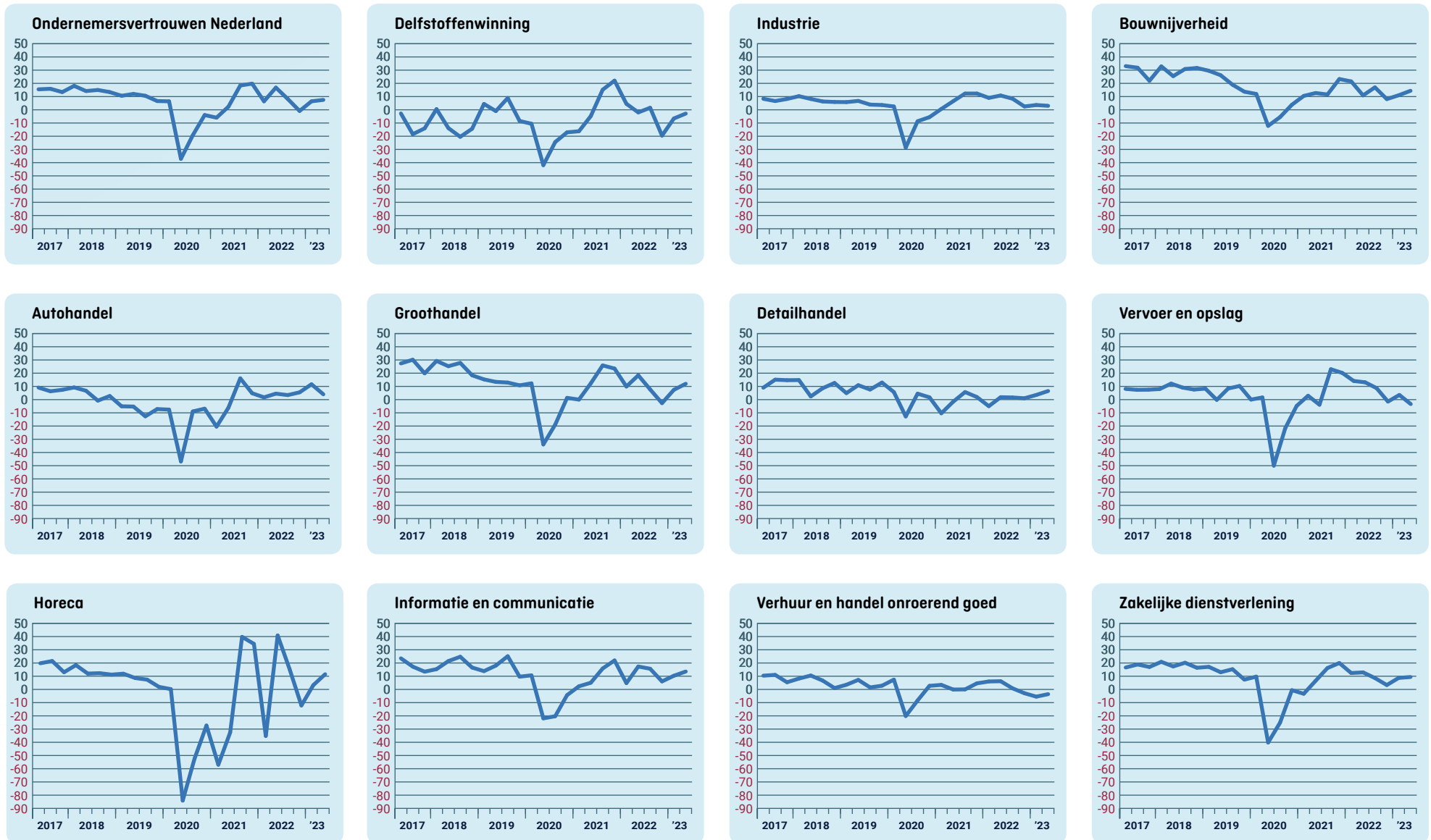
Verder in deze rapportage

Ondernemers in de meeste bedrijfstakken positiever gestemd	5
Stemming ondernemers gedaald ten opzichte van 2022	7
Uitgelicht: Verwachtingen economisch klimaat en verkoopprijzen	8
Uitgelicht: Ondernemers in de bouw positiever gestemd	9
Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie	10

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemersvertrouwen per sector Uitkomsten tweede kwartaal 2023

Ondernemers in de meeste bedrijfstakken positiever gestemd

Het landelijk ondernemersvertrouwen is licht toegenomen ten opzichte van een kwartaal eerder en kwam uit op 7,5 aan het begin van het tweede kwartaal van 2023. Daarmee is het ondernemersvertrouwen voor het tweede kwartaal op rij gestegen. Het sentiment is in acht van de elf bedrijfstakken gestegen, waarbij het in evenveel bedrijfstakken ook positief is.

Het sentiment was het meest positief binnen de bouw, de informatie en communicatie, en de groothandel en handelsbemiddeling. Ondernemers in de delfstoffenwinning, de vervoer en opslag en de verhuur en handel van onroerend goed zijn negatief gestemd.

Ondernemers in de horeca positiever gestemd

Voor het tweede kwartaal op rij is het ondernemersvertrouwen in de horeca gestegen. De stijging was hier voor het tweede kwartaal op rij ook het sterkst van alle bedrijfstakken (+8,3). Ondernemers in de horeca waren vooral positiever over de verwachte omzet en minder negatief over de ontwikkeling van het economisch klimaat dan een kwartaal eerder. Over de ontwikkeling van de omzet waren ondernemers iets negatiever gestemd.

Ondernemersvertrouwen stijgt in de groothandel en handelsbemiddeling

Ook binnen de groothandel en handelsbemiddeling steeg (+4,6) het ondernemersvertrouwen voor het tweede kwartaal op rij. De indicator is hier ook, op de bouw en

informatie en communicatie na, het hoogst van alle bedrijfstakken. Ten opzichte van het vorige kwartaal waren ondernemers hier vooral minder negatief over de ontwikkeling van het economisch klimaat. Over de ontwikkeling van de omzet waren ondernemers hier iets positiever gestemd dan een kwartaal eerder, over de verwachte omzet juist iets minder positief. Binnen de detailhandel is het ondernemersvertrouwen ook gestegen (+3,0). Daar waren ondernemers positiever gestemd over de ontwikkeling en verwachting van de omzet vergeleken met het vorige kwartaal.

Dalende trend binnen de vervoer en opslag

Na een positieve omslag in het vorige kwartaal is het ondernemersvertrouwen binnen de vervoer en opslag weer negatief omgeslagen (-6,9). Daarmee zet de dalende trend sinds eind 2021 door. Ondernemers zijn hier negatief geworden over de ontwikkeling van de omzet en negatiever over de ontwikkeling van het economisch klimaat ten opzichte van het vorige kwartaal. Over de verwachte omzet oordeelden ondernemers wel iets positiever.

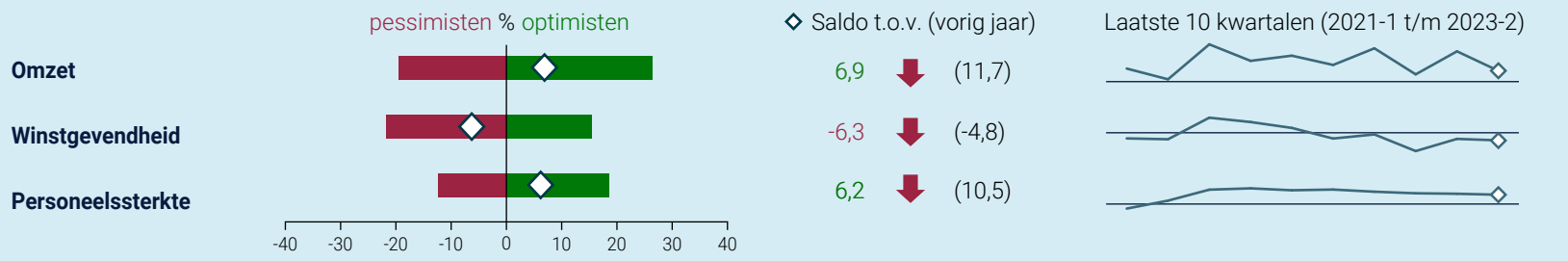
Ondernemers in de autohandel en –reparatie minder positief gestemd

Na een sterke stijging in het eerste kwartaal is het ondernemersvertrouwen in de autohandel en –reparatie gedaald in het huidige kwartaal (-7,6), de sterkste daling van alle bedrijfstakken. Ondernemers waren met name minder positief over de verwachte omzet en negatiever over de ontwikkeling van het economisch klimaat. Het sentiment over de omzetontwikkeling was nagenoeg hetzelfde als een kwartaal eerder.

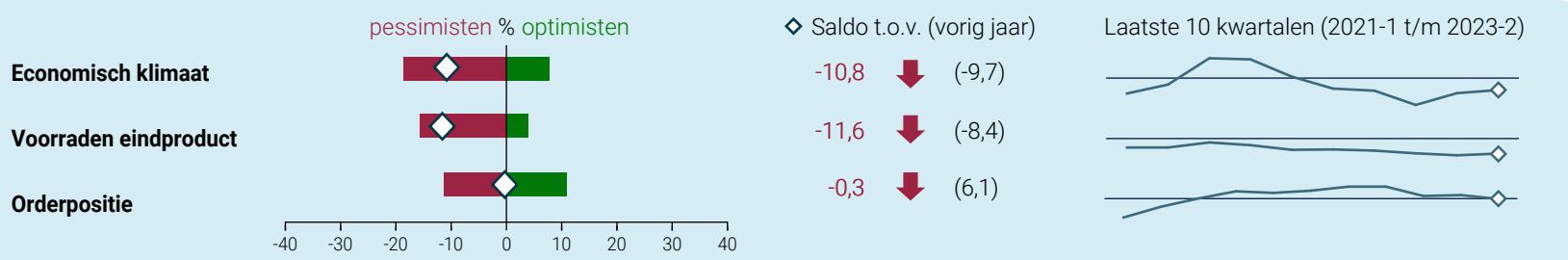
Dashboard Conjunctuurenquête Nederland

Uitkomsten vergeleken met een jaar eerder

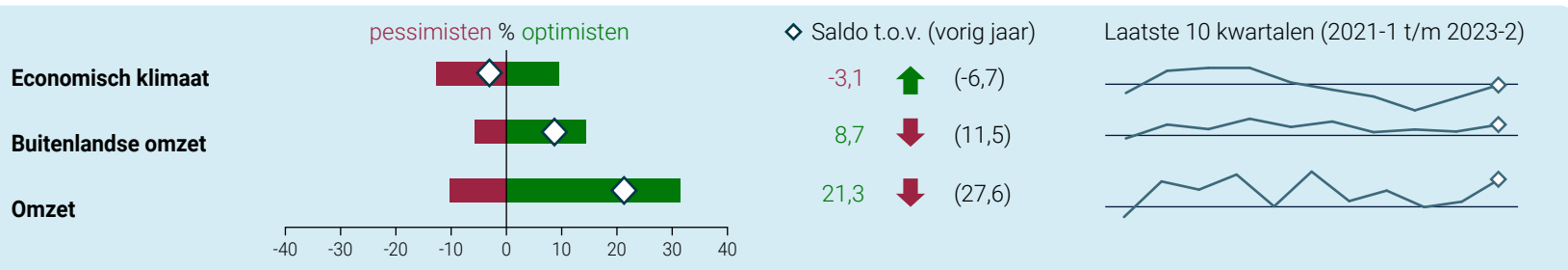
Ontwikkelingen eerste kwartaal

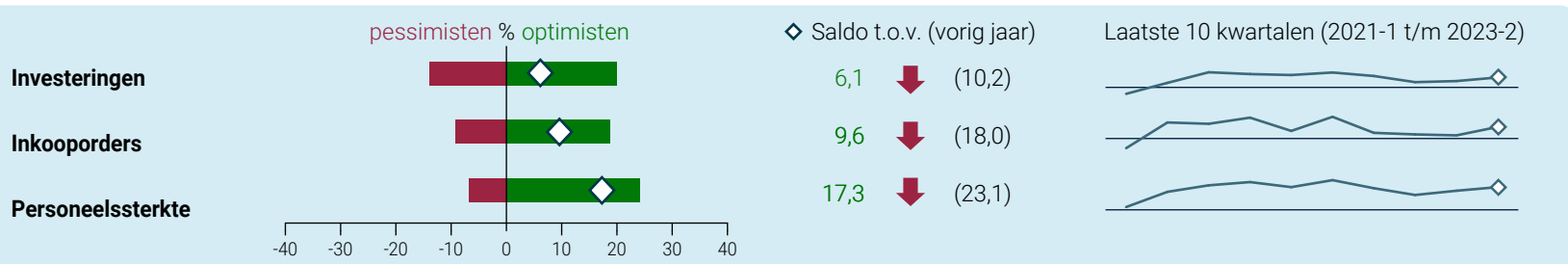
Beoordelingen van de ondernemer begin tweede kwartaal

Verwachte ontwikkelingen tweede kwartaal

Verwachte bedrijfsvoering tweede kwartaal

Stemming ondernemers gedaald ten opzichte van 2022

Aan het begin van het tweede kwartaal waren ondernemers over bijna alle indicatoren minder positief of negatiever dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Wel hadden de positief gestemde ondernemers bij zeven van de twaalf indicatoren de overhand op de negatief gestemde ondernemers.

Ontwikkelingen eerste kwartaal

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland worden ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp 2 keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat. **Staafdiagram** (pessimisten/optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven. **T.o.v. vorig jaar** Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoenseffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering. **Lijndiagram** (laatste 10 kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoenscorrectie toegepast. De zwarte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Winstgevendheid afgenomen

Aan het begin van het tweede kwartaal gaf een kleine meerderheid ondernemers aan dat de omzet was gestegen in het eerste kwartaal, maar zag daarentegen ook een kleine meerderheid de winstgevendheid juist afnemen. Hiermee waren ondernemers iets minder positief dan vorig jaar. Over de personeelssterkte waren ondernemers per saldo positief, bij per saldo 6 procent van de ondernemers werd het personeelsbestand uitgebreid in de afgelopen drie maanden.

De beoordeling van het economisch klimaat in het afgelopen kwartaal is per saldo iets negatiever dan vorig jaar en de voorraden gereed product zijn per saldo iets vaker als (te) groot beoordeeld dan in het tweede kwartaal van 2022. Over de orderpositie zijn ondernemers per saldo nagenoeg neutraal gestemd.

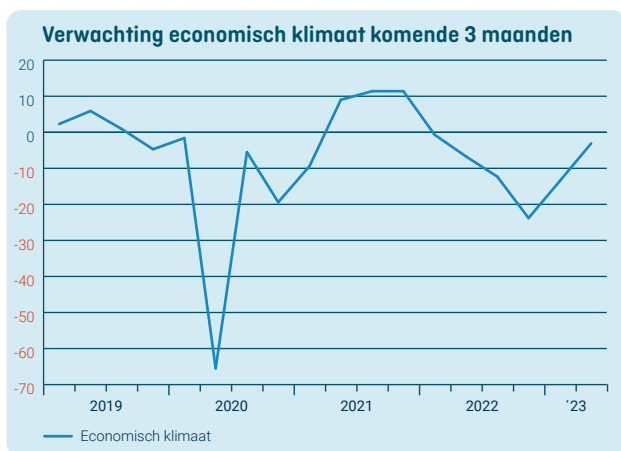
Verwachtingen economisch klimaat minder negatief

Het economisch klimaat in de komende drie maanden is de enige indicator waarover ondernemers minder negatief waren dan in het tweede kwartaal van 2022. Bijna 10 procent verwachtte een verbetering en bijna 13 procent een verslechtering. De overige bijna 78 procent van de ondernemers verwachtte dat het economisch klimaat niet verandert ten opzichte van vorig kwartaal. De verwachting over de totale omzet en buitenlandse omzet zijn per saldo positief, maar minder positief dan vorig jaar.

Verwachtingen bedrijfsvoering minder positief

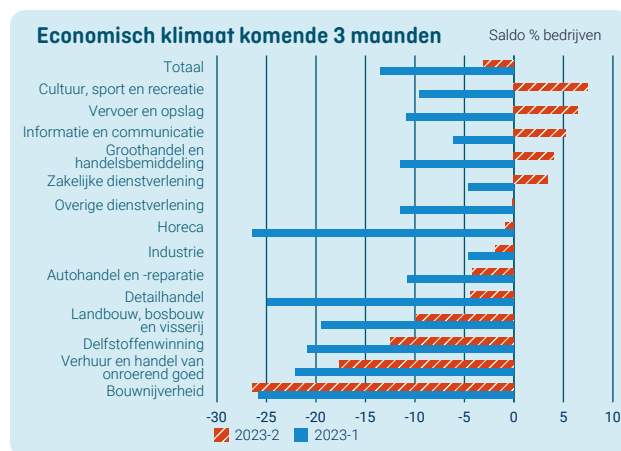
Per saldo verwacht ruim 6 procent van de ondernemers in 2023 meer te investeren dan in 2022, hiermee zijn zij iets minder optimistisch dan een jaar eerder. Verder verwachtte per saldo bijna 10 procent van de ondernemers meer orders te plaatsen in het tweede kwartaal en voorzag per saldo ruim 17 procent van de ondernemers een groter personeelsbestand in het lopende kwartaal.

Uitgelicht Verwachtingen economisch klimaat en verkoopprijzen

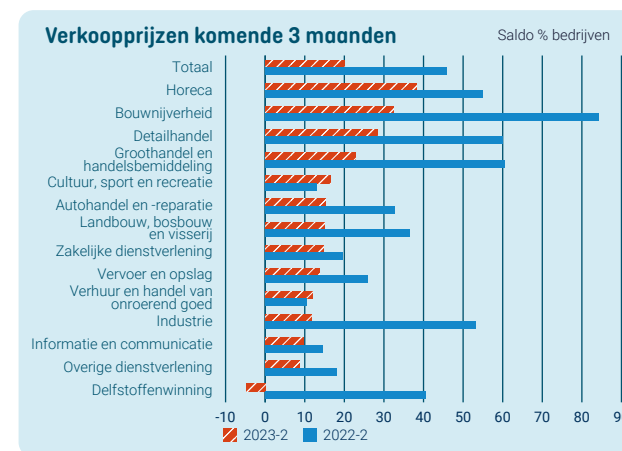
Verwachtingen economisch klimaat minder negatief

De verwachtingen over het economisch klimaat zijn aan het begin van het tweede kwartaal per saldo opnieuw minder negatief dan een kwartaal eerder. Bijna 13 procent van de ondernemers verwacht een verslechtering van het economisch klimaat en bijna 10 procent verwacht een verbetering. De overige 78 procent verwacht dat het economisch klimaat gelijk blijft. Vanaf eind 2021 daalde deze indicator vier kwartalen op rij tot een dieptepunt in het laatste kwartaal van 2022. Vanaf het eerste kwartaal nam het pessimisme af en zijn de verwachtingen voor de komende drie maanden per saldo nog net negatief.

Omslag verwachting economisch klimaat bij vijf bedrijfstakken

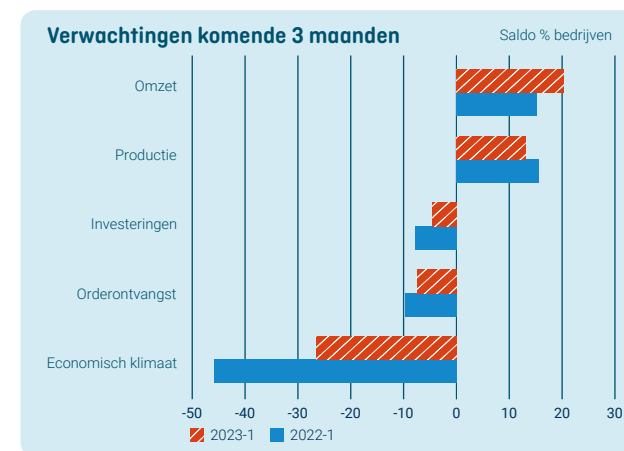
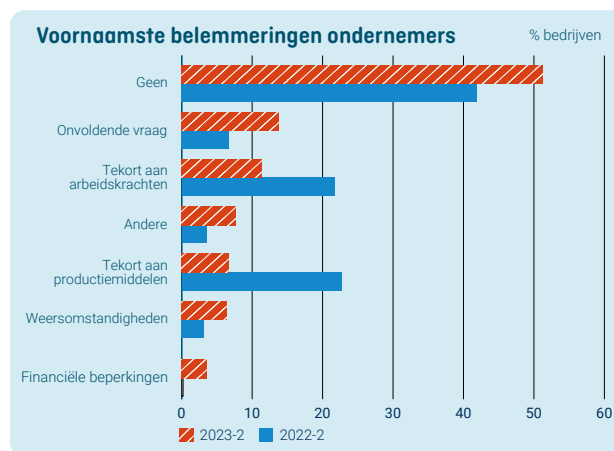
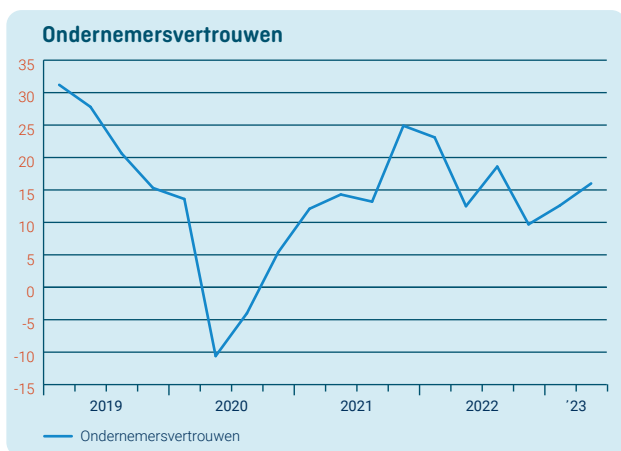
Met uitzondering van de bouwnijverheid waren de verwachtingen over het economisch klimaat dit kwartaal in alle bedrijfstakken minder negatief dan in het voorgaande kwartaal. In de cultuur, sport en recreatie, vervoer en opslag, informatie en communicatie, groothandel en handelsbemiddeling en zakelijke dienstverlening sloegen de verwachtingen zelfs om naar positief. Terwijl in het voorgaande kwartaal in alle bedrijfstakken de verwachtingen nog negatief waren. Ondernemers in de bouwnijverheid zijn net als vorig kwartaal het meest negatief over het economisch klimaat in de komende drie maanden. Het saldo is hier nagenoeg gelijk aan een kwartaal eerder.

Minder ondernemers verwachten stijging verkoopprijzen dan vorig jaar

Ook de verwachtingen van de verkoopprijzen laten een opvallende ontwikkeling zien. Per saldo verwacht 20 procent van de ondernemers dat de verkoopprijzen in de aankomende drie maanden zullen stijgen ten opzichte van het voorgaande kwartaal. Sinds begin 2021 lag dit saldo niet zo laag. Deze verwachtingen laten een vergelijkbaar beeld zien met de inflatie. Eind 2022 bereikte de inflatie een recordhoogte, maar sindsdien is een dalende trend zichtbaar.

Uitgelicht Ondernemers in de bouw positiever gestemd

Ondernemers in de bouw positiever gestemd

Voor het tweede kwartaal op rij is het ondernemersvertrouwen in de bouw gestegen. Aan het begin van het tweede kwartaal van 2023 lag de indicator met 16,0 iets hoger dan in het eerste kwartaal (12,6). Ondernemers in de bouw zijn een stuk positiever over de ontwikkeling van de productie ten opzichte van het vorige kwartaal. Daarentegen zijn ze iets minder positief over de orderpositie en de verwachte personeelssterkte. De hiervoor genoemde indicatoren bepalen samen het ondernemersvertrouwen in de bouw.

Minder ondernemers in bouw ervaren belemmeringen

Aan het begin van het tweede kwartaal gaf iets meer dan 51 procent van de ondernemers in de bouw aan geen belemmeringen te ervaren in de bedrijfsvoering.

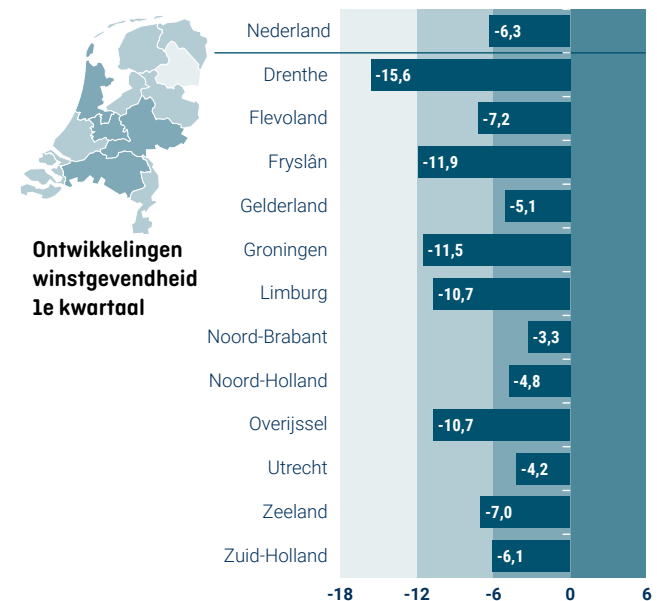
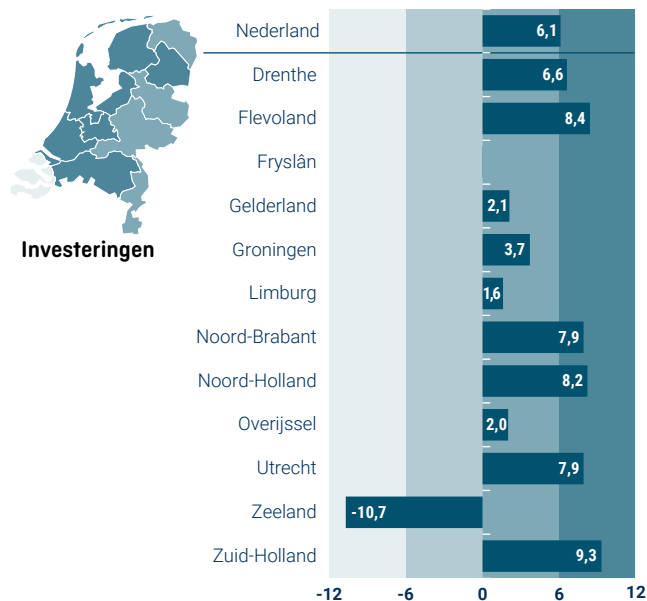
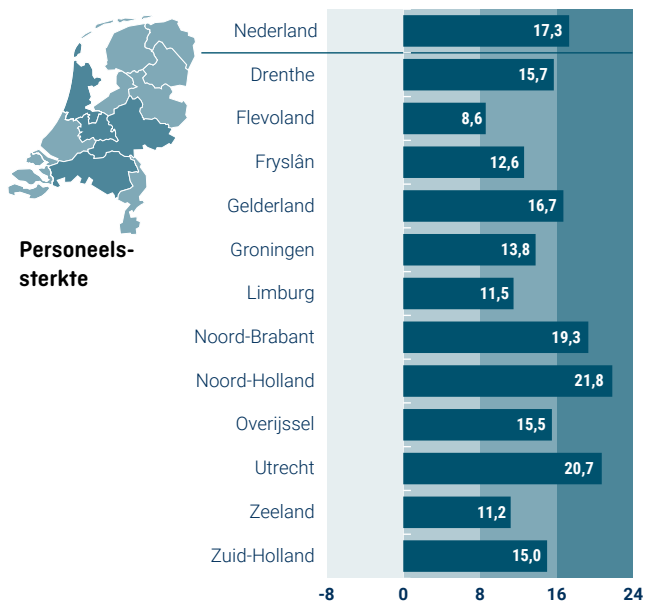
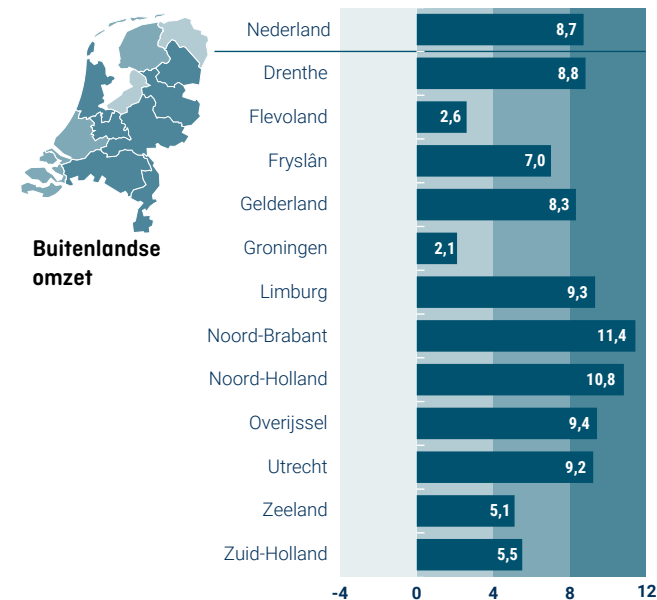
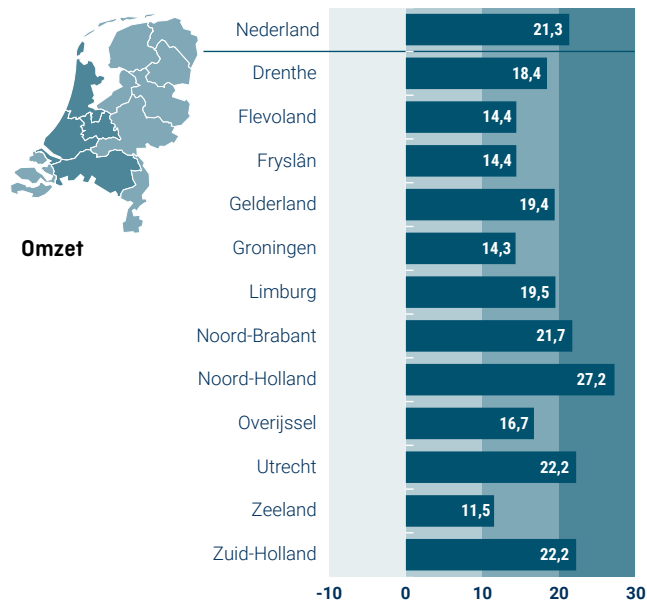
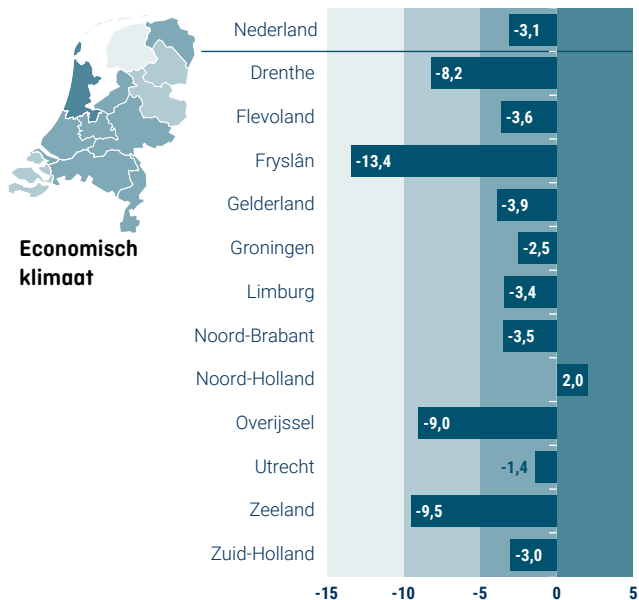
Dat is meer dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar toen bijna 42 procent dit aangaf. Bijna 14 procent van de ondernemers gaf aan dat onvoldoende vraag de voornaamste belemmering in de bedrijfsvoering was, een jaar geleden lag dat aandeel met bijna 7 procent een stuk lager. Ten opzichte van een jaar geleden ervaren minder ondernemers een tekort aan productiemiddelen of arbeidskrachten als voornaamste belemmering in de bedrijfsvoering. Het tekort aan productiemiddelen daalde van bijna 23 procent naar ruim 6 procent. Het tekort aan arbeidskrachten daalde van bijna 22 procent naar iets meer dan 11 procent.

Wisselende verwachtingen voor de komende drie maanden

De verwachtingen van ondernemers in de bouw voor de komende drie maanden waren bij vier van de vijf

indicatoren minder negatief of positiever dan een jaar geleden. Alleen over de verwachte productie waren ondernemers minder positief, het saldo lag daar in het tweede kwartaal met 13 procent iets lager dan een jaar geleden. Ook de omzetverwachtingen waren positiever dan een jaar geleden, in tegenstelling tot verwachtingen over de orderontvangst en het economisch klimaat in de komende drie maanden en de investeringen in 2023. Bij deze indicatoren waren ondernemers per saldo negatief gestemd, maar nam het pessimisme wel af. Met name over het economisch klimaat waren ondernemers minder pessimistisch. Per saldo voorzag bijna 27 procent van de ondernemers in de bouw een verslechtering van het economisch klimaat, vorig jaar was dit nog bijna 46 procent.

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Ondernemers in Noord-Holland meest positief gestemd

De algehele stemming onder de ondernemers was in het tweede kwartaal van 2023 positiever dan in het eerste kwartaal. Voornamelijk over de omzet en personeelssterkte waren de ondernemers positiever gestemd ten opzichte van het vorige kwartaal. Wel was de stemming over de ontwikkeling van de winstgevendheid in de afgelopen drie maanden negatiever ten opzichte van het voorgaande kwartaal.

Van alle indicatoren die worden genoemd waren ondernemers uit Noord-Holland en Utrecht gemiddeld het meest positief gestemd en ondernemers uit Zeeland, Fryslân en Groningen het minst positief. De stemming in Groningen nam het minst toe ten opzichte van het eerste kwartaal van dit jaar.

Ondernemers negatief gestemd over het economisch klimaat

Ondernemers in de meeste provincies verwachtten een verslechtering van het economisch klimaat in het tweede kwartaal van 2023. De ondernemers in de provincies Fryslân en Zeeland waren met saldi van respectievelijk ruim -13 procent en ruim -9 procent het meest negatief gestemd. Ondernemers uit Noord-Holland waren met een saldo van 2 procent als enige provincie positief. Het saldo voor heel Nederland is ruim -3 procent; dit is wederom minder negatief dan in het vorige kwartaal.

Meer omzet verwacht in het tweede kwartaal

De ondernemers in Noord-Holland waren het meest positief gestemd over de omzet met een saldo van ruim 27 procent, gevolgd door de provincies Utrecht en Zuid-Holland met saldi van ruim 22 procent. Ondernemers in Zeeland verwachtten met een saldo van ruim 11 procent nog wel een positieve ontwikkeling van de omzet voor het lopende kwartaal, maar waren wel het minst positief gestemd. Landelijk verwachtte per saldo 21 procent van de ondernemers een omzetstijging.

Verwachting buitenlandse omzet positief

De ondernemers in Noord-Brabant en Noord-Holland waren het meest positief gestemd over de buitenlandse omzet, gevolgd door Overijssel, Limburg en Utrecht. In Flevoland en Groningen waren de ondernemers lichtelijk positief gestemd over de buitenlandse omzet. Voor heel Nederland was de stemming over de buitenlandse omzet positief met een saldo van bijna 9 procent.

Positieve stemming personeelssterkte zet door

In alle provincies waren de ondernemers per saldo wederom positiever gestemd over de personeelssterkte ten opzichte van het vorige kwartaal. Ondernemers in Noord-Holland waren het meest positief gesteld over het personeelsbestand met een saldo van bijna 22 procent. In Flevoland en Zeeland waren ondernemers het minst positief gestemd met saldi van respectievelijk bijna 9 procent en ruim 11 procent. Voor geheel Nederland verwachtte per saldo ruim 17 procent een toename van het personeel.

Alleen ondernemers in Zeeland verwachtten minder investeringen

In Zeeland waren ondernemers per saldo van bijna -11 procent als enige negatief over investeringen. Ondernemers in Fryslân waren neutraal gestemd over de verwachting om te investeren en landelijk verwacht per saldo ruim 6 procent te investeren.

Negatieve ontwikkeling winstgevendheid

In alle provincies gaven ondernemers aan dat de winstgevendheid was afgenomen. Voor de provincies Drenthe en Fryslân was het saldo met respectievelijk bijna -16 procent en bijna -12 procent het laagst. In totaal gaf per saldo ruim -6 procent van de ondernemers in Nederland aan afgelopen kwartaal minder winst te hebben gemaakt.

Kerntabel

Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen			
	2022 4e kwartaal	2023 1e kwartaal	2023 2e kwartaal
Totaal bedrijfsleven	-0,9	6,4	7,5
Delfstoffenwinning	-19,6	-6,6	-2,9
Industrie	2,5	3,6	3,0
Bouwnijverheid	9,7	12,6	16,0
Autohandel en -reparatie	5,5	11,6	4,0
Groothandel	-2,7	7,4	12,0
Detailhandel	1,0	3,5	6,5
Vervoer en opslag	-1,5	3,5	-3,4
Horeca	-12,2	3,2	11,5
Informatie en communicatie	5,9	10,2	13,4
Verhuur en handel onroerend goed	-2,9	-5,5	-3,6
Zakelijke dienstverlening	3,3	8,7	9,4

Verwachtingen voor het tweede kwartaal <small>niet seizoensgecorrigeerde saldo percentage bedrijven</small>			
	Omzet	Personeel	Economisch klimaat
Totaal bedrijfsleven	21,3	17,3	-3,1
Delfstoffenwinning	0,6	0,6	-12,5
Industrie	14,7	12,5	-1,9
Bouwnijverheid	20,3	14,2	-26,4
Autohandel en -reparatie	2,8	8,9	-4,2
Groothandel	22,5	20,5	4,0
Detailhandel	24,7	3,8	-4,4
Vervoer en opslag	21,5	13,1	6,4
Horeca	44,8	35,3	-0,9
Informatie en communicatie	28,9	17,6	5,2
Verhuur en handel onroerend goed	7,8	14,3	-17,6
Zakelijke dienstverlening	18,2	26,8	3,4

Colofon

Uitgave

Mei 2023

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Wilt u meer informatie?

Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

www.cbs.nl

088 570 70 70 - info@cbs.nl

www.kvk.nl

088 585 15 85 - kennisdesk@kvk.nl

www.eib.nl

020 205 16 00 - eib@eib.nl

www.mkb.nl

www.vno-ncw.nl

070 349 03 49 - amirkhan@vnoncw-mkb.nl

Ondernemersplein
Eén antwoord van de overheid

KVK

MKB
Nederland
VNO NCW

Meer informatie?

Kijk op Statline. Hier treft u alle data uit deze uitgave aan conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten.

[Ondernemersvertrouwen naar bedrijfstak](#)

[Ondernemersvertrouwen naar provincie](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak](#)

[Conjunctuurenquête naar regio \(landsdeel/provincie/COROP\)](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfsgrootte](#)

Deze uitgave is te downloaden op:
ondernemersplein.kvk.nl/coen

